

BOODSCHAP VAN DE HEILIGE VADER FRANCISCUS VOOR DE 56STE WERELDCOMMUNICATIEDAG

Luisteren met het oor van het hart

Geliefde broeders en zusters,

Vorig jaar hebben wij nagedacht over de noodzaak van “gaan en zien” om de werkelijkheid te ontdekken en deze te kunnen vertellen, waarbij wij uitgingen van het ervaren van gebeurtenissen en de ontmoeting met mensen.

Deze lijn volgend, wil ik nu de aandacht vestigen op een ander werkwoord, “luisteren”, dat bepalend is in de grammatica van de communicatie en een voorwaarde voor een authentieke dialoog.

Wij zijn in feite het vermogen aan het verliezen om te luisteren naar iemand die wij voor ons hebben, hetzij in het normale verloop van de dagelijkse relaties, hetzij in de debatten over de belangrijkste onderwerpen van het maatschappelijk leven. Tegelijkertijd kent het luisteren een nieuwe belangrijke ontwikkeling binnen het gebied van communicatie en informatie door het gevarieerde aanbod van *podcasts* en *chats*, als een bevestiging van het feit dat luisteren essentieel blijft voor de menselijke communicatie.

Aan een beroemde medicus, die gewend was de wonden van de ziel te genezen, is de vraag gesteld wat de grootste behoefte van het menselijk wezen is. Hij antwoordde: “Het onbegrensde verlangen gehoord te worden”. Een verlangen dat vaak verborgen blijft, maar dat iedereen uitdaagt die geroepen is opvoeder te zijn of iemand die is belast met de vorming of hoe dan ook een rol van communicator vervult: ouders en leraren, herders en werkers in de pastorale, deskundigen op het gebied van informatie en allen die een maatschappelijke of politieke dienst verlenen.

Luisteren met het oor van het hart

Uit de bladzijden van de Bijbel leren wij dat luisteren niet alleen de betekenis heeft van een akoestische gewaarwording, maar ook essentieel verbonden is met de relatie van de dialoog tussen God en de mensheid. “*Shema' Israel*” - Luister, Israël - (Deut. 6, 4), het begin van het eerste gebod van de Torah, wordt in de Bijbel telkens weer voorgehouden. De heilige Paulus zal dan ook bevestigen dat “het geloof ontstaat uit het luisteren” (vgl. Rom. 10, 17). Het initiatief komt immers van God die tot ons spreekt en aan wie wij een antwoord geven, wanneer wij naar Hem luisteren; en ook dit luisteren komt uiteindelijk van zijn genade, zoals bij een pasgeboren kind gebeurt, dat de blik en de stem van mama en papa beantwoordt. Onder de vijf

zintuigen lijkt het door God bevoorrechte zintuig dat van het gehoor te zijn, misschien omdat het minder invasief is, discreter dan het zicht en het menselijk leven dus meer vrijlaat.

Luisteren komt overeen met de nederige stijl van God. Het is de handeling die het God mogelijk maakt zich te openbaren als Degene die door te spreken de mens schept naar zijn beeld en door te luisteren hem erkent als een eigen gesprekspartner. God bemint de mens: daarom richt Hij het Woord tot hem, daarom “neigt Hij zijn oor” om naar hem te luisteren.

De mens neigt daarentegen ernaar de relatie te ontvluchten, zich af te wenden en “zijn oren te sluiten” om niet te hoeven luisteren. De weigering om te luisteren wordt vaak uiteindelijk agressiviteit jegens de ander, zoals gebeurt bij de toehoorders van de diaken Stefanus, die hun oren toestopten en zich allen op hem stortten (vgl. Hand. 7, 57).

Eenzijds is er dus God, die zich openbaart door zich belangeloos mee te delen, anderzijds de mens aan wie wordt gevraagd zich af te stemmen, te luisteren. De Heer roept de mens uitdrukkelijk op tot een verbond van liefde, zodat hij ten volle kan worden wat hij is: beeld en gelijkenis van God in zijn vermogen te luisteren, te ontvangen, ruimte te geven aan de ander. Luisteren is uiteindelijk een dimensie van de liefde.

Daarom roept Jezus zijn leerlingen op om de hoedanigheid van hun luisteren te onderzoeken, “Let dus op hoe gij luistert” (Luc. 8, 18): zo spoort Hij hen aan na de parabel van de zaaier verteld te hebben en daarbij geeft Hij te verstaan dat het niet voldoende is te luisteren, maar dat men het ook goed moet doen. Alleen wie het Woord met een “goed en edel hart” ontvangt en trouw bewaart, brengt vruchten van leven en heil voort (vgl. Luc. 8, 15). Alleen door te letten op *degene naar wie wij luisteren, naar datgene waarnaar wij luisteren, en hoe wij luisteren*, kunnen wij groeien in de kunst van het communiceren, waarvan de kern niet een theorie of een techniek is, maar “het vermogen van het hart dat de nabijheid mogelijk maakt” (apost. exhort. *Evangelii gaudium*, 171).

Wij hebben allen oren, maar zeer vaak slaagt ook wie een volmaakt gehoor heeft, er niet in naar de ander te luisteren. Er is immers een innerlijke doofheid, die erger is dan de fysieke doofheid. Luisteren betreft immers niet alleen het zintuig van het gehoor, maar heel de persoon. De ware zetel van het luisteren is het hart. Koning Salomo toonde zich, hoewel hij zeer jong was, wijs, omdat hij de Heer vroeg om hem een “hart dat luistert” (vgl. 1 Kon. 3, 9), te geven. En de heilige Augustinus nodigde ertoe uit te luisteren met het hart (*corde audire*), de woorden niet uiterlijk in de oren te ontvangen, maar geestelijk in het hart: “Heb het hart niet in uw oren, maar uw oren in het hart”.¹ En de heilige Franciscus van Assisi spoorde zijn eigen broeders aan om “het oor van het hart te neigen”.²

Daarom is het eerste luisteren dat men opnieuw moet ontdekken, wanneer men naar een ware communicatie zoekt, het luisteren naar zichzelf, de échte eigen behoeften, die geschreven staan in het binnenste van iedere persoon. En men kan niet anders

¹ “Nolite habere cor in auribus, sed aures in core” (*Sermo* 380, 1: *Nuova Biblioteca Agostiniana*, 34, 568).

² *Lettera a tutto l'Oridine: Fonti francescane*, 216.

dan opnieuw beginnen te luisteren naar hetgeen ons uniek in de schepping maakt: het verlangen in relatie te staan met anderen en de Andere. Wij zijn niet gemaakt om als losse atomen te leven, maar samen.

Het luisteren als een voorwaarde voor een goede communicatie

Er is een gebruik van het gehoor dat niet een echt luisteren, maar het tegenovergestelde daarvan is: afluisteren. Een verleiding die steeds aanwezig is en die tegenwoordig in de tijd van de sociale netwerken steeds sterker lijkt te worden, is afluisteren en spioneren en zo anderen als instrument gebruiken voor ons eigen belang. Wat de communicatie goed en ten volle menselijk maakt, is daarentegen nu juist het luisteren naar wie wij voor ons hebben, van aangezicht tot aangezicht, het luisteren naar de ander die wij benaderen met een loyale, vertrouwvolle en eerlijke openheid.

Een gebrek aan luisteren, dat wij zo vaak in het dagelijks leven ervaren, blijkt helaas ook duidelijk in het openbare leven, waar men “in plaats van naar elkaar te luisteren” langs elkaar heen praat. Dat is een symptoom van het feit dat men eerder naar consensus zoekt dan naar de waarheid en het goede; men let meer op het publiek dan op het luisteren. Goede communicatie probeert niet met een op effectgerichte uitspraak indruk te maken op het publiek met als doel de gesprekspartner belachelijk te maken, maar schenkt aandacht aan de redenen van de ander en wil de complexiteit van de werkelijkheid te begrijpen. Het is triest, wanneer er ook in de Kerk zich ideologische gelederen vormen, het luisteren verdwijnt en plaats maakt voor onvruchtbare tegenstellingen.

In werkelijkheid communiceren wij in veel dialogen helemaal niet. Wij wachten er eenvoudigweg op dat de ander uitgesproken is om ons standpunt op te dringen. In deze situaties is, zoals de filosoof Abraham Kaplan opmerkt,³ de dialoog een *duoloog*, een monoloog met twee stemmen. Bij een ware communicatie treden daarentegen het ik en het jij beide “naar buiten”, zich uitstrekkend naar elkaar.

Luisteren is dus het eerste onmisbare ingrediënt van een dialoog en goede communicatie. Men communiceert niet, als er niet eerst naar iemand wordt geluisterd, en men beoefent geen goede journalistiek zonder het vermogen om te luisteren. Om een degelijke, evenwichtige en volledige informatie te verschaffen is het noodzakelijk lang geluisterd te hebben. Om te vertellen over een gebeurtenis of om een werkelijkheid te beschrijven in een *reportage* is het essentieel dat men heeft weten te luisteren, waarbij men ook bereid is van idee te veranderen, de eigen uitgangshypotheses te wijzigen.

Alleen als men buiten een monoloog treedt, kan men immers komen tot de harmonie van stemmen die een waarborg is voor een ware communicatie. Naar meer bronnen luisteren, “niet stoppen bij de eerste herberg” garandeert - zoals de beroepsdeskundigen leren - voor de informatie die wij doorgeven, betrouwbaarheid en eerlijkheid. Onder broeders en zusters, ook in de Kerk, naar meer stemmen luisteren, naar elkaar luisteren maakt het ons mogelijk de kunst van de

³ Vgl. *The life of dialogue*, in J.D. Roslansky ed., *Communication. A discussion at the Nobel Conference*, North-Holland Publishing Company - Amsterdam 1969, 89-108.

onderscheiding te beoefenen, de kunst die altijd verschijnt als het vermogen om zich in een symfonie van stemmen te oriënteren.

Maar waarom de moeite om te luisteren onder ogen zien? Een grote diplomaat van de Heilige Stoel, kardinaal Agostino Casaroli, sprak van de “marteling van het geduld”, die noodzakelijk is om te horen en gehoord te worden bij onderhandelingen met de moeilijkste gesprekspartners om in omstandigheden waarin de vrijheid beperkt wordt een zo goed mogelijk resultaat te verkrijgen. Maar ook in minder moeilijke omstandigheden vraagt luisteren altijd om de deugd van het geduld, samen met het vermogen zich door de waarheid te laten verrassen, al was het maar een fragment van de waarheid, in de persoon naar wie wij luisteren. Alleen verbazing maakt kennis mogelijk. Ik denk aan de oneindige nieuwsgierigheid van een kind dat kijkt naar de omringende wereld met opengesperde ogen. Met deze geestesgesteldheid - de verwondering van een kind in het bewustzijn van een volwassene – is luisteren altijd een verrijking, omdat er altijd iets zal zijn, ook al is het minimaal, dat ik van een ander zal kunnen leren en in mijn leven zal kunnen benutten.

Het vermogen om naar de maatschappij te luisteren is uitermate kostbaar in deze tijd die door de langdurende pandemie is getroffen. Zeer veel van tevoren opgehoopt wantrouwen tegen de “officiële informatie” heeft ook een “infodemie” veroorzaakt, waarbinnen men steeds meer moeite heeft de wereld van de informatie geloofwaardig en transparant te maken. Men moet het oor te luisteren leggen en vooral in de diepte luisteren naar het maatschappelijk onbehagen dat is toegenomen door de vertraging in of het ophouden van veel economische activiteiten.

Ook de werkelijkheid van gedwongen migraties is een complexe problematiek en niemand heeft een recept bij de hand om dit op te lossen. Ik herhaal dat het om de vooroordelen over migranten te overwinnen en de hardheid van onze harten te doen smelten, nodig is te proberen om naar hun verhalen te luisteren. Een naam en een geschiedenis geven aan ieder van hen. Veel goede journalisten doen dat al. En veel anderen zouden het willen doen, als ze het alleen maar konden. Laten wij hen bemoedigen! Laten wij naar die geschiedenissen luisteren! Ieder zal dan vrij zijn om die politiek over migratie te steunen die hij het meest geëigend voor het eigen land vindt. Maar laten wij in elk geval geen nummers, geen gevaarlijke indringers voor ogen hebben, maar een gezicht en een geschiedenis van concrete personen, een blik, verwachtingen, het lijden van mannen en vrouwen naar wie geluisterd moet worden.

Naar elkaar luisteren in de Kerk

Ook in de Kerk is er zeer veel behoefte om te luisteren en naar elkaar te luisteren. Het is de kostbaarste en vruchtbaarste gave die wij elkaar kunnen geven. Wij christenen vergeten dat de dienst van het luisteren ons is toevertrouwd door Hem die de luisteraar bij uitstek is, aan wiens werk wij geroepen zijn deel te nemen. “Wij moeten luisteren met het oor van God, als wij willen kunnen spreken met zijn Woord”.⁴ Zo herinnert de protestantse theoloog Dietrich Bonhoeffer ons eraan dat de eerste dienst die men in de gemeenschap aan de ander verschuldigd is, bestaat in

⁴ D. Bonhoeffer, *La vita comune*, Queriniana, Brescia 2017, 76.

het naar hem luisteren. Wie niet weet te luisteren naar zijn broeder of zuster, zal evenmin in staat zijn naar God te luisteren.⁵

Bij het pastorale handelen is het belangrijkste werk “het apostolaat van het oor”. Luisteren alvorens te spreken, zoals de apostel Jacobus aanspoort: “Ieder mens moet vlug zijn om te luisteren, maar langzaam om te spreken” (1, 19). Belangeloos een deel van de eigen tijd geven om te luisteren naar mensen is een eerste gebaar van liefde.

Sinds kort is er een synodaal proces gestart. Laten wij bidden dat het een grote gelegenheid is om naar elkaar te luisteren. Gemeenschap is immers niet het resultaat van strategieën en programma's, maar wordt opgebouwd waar broeders en zusters naar elkaar luisteren. Zoals bij een koor de eenheid niet vraagt om uniformiteit, monotonie, maar pluraliteit en variëteit van stemmen, de polyfonie. Tegelijkertijd zingt iedere stem door naar de andere stemmen te luisteren en in relatie met de harmonie van het geheel. Deze harmonie wordt uitgedacht door de componist, maar de verwezenlijking ervan hangt af van de symfonie van alle en de individuele stemmen.

In het bewustzijn deel te hebben aan een gemeenschap die ons voorafgaat en ons insluit, kunnen wij opnieuw een symfonische Kerk ontdekken waarin ieder in staat is met eigen stem te zingen en daarbij die van de anderen als een geschenk te verwelkomen om de harmonie van het geheel, gecomponeerd door de Heilige Geest, te laten zien.

Rome, Sint Jan van Lateranen, 24 januari 2022, Gedachtenis van de heilige Franciscus van Sales.

Franciscus

*Vertaling: drs. H.M.G. Kretzers
Eindredactie: A. Kruse, MA
Copyright: Liberia Editrice Vaticana/SRKK*

⁵ Vgl. *ibid.*, 75.